

Psichologijos ir teisės sankirta: kaip teisėjų kognityviniai šališkumai veikia sprendimus?

Snieguolė Kurpytė, Ugnė Liubamirskaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Civilinių ginčų šakos 4-o kurso studentės

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. Paštas: snieguole.kurpyte@tf.stud.vu.lt, ugne.liubamirskaitė@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius asist. prof. dr. Victor Terekhov

El. paštas: victor.terekhov@tf.vu.lt

Anotacija: Straipsnio tikslas yra aptarti teisės ir psichologijos sąveiką bei pagrindinius kognityvinius šališkumus, kurie daro įtaką teisėjų priimamiems sprendimams. Straipsnyje analizuojami pagrindiniai kognityviniai šališkumai, pasitaikantys teisėjo veikloje, kartu aptariant išorinius ir vidinius veiksnius, kurie lemia šių kognityvinių šališkumų atsiradimą. Nagrinėjama Lietuvos ir užsienio valstybių praktika šioje srityje bei straipsnyje pateikiami pasiūlymai, kaip būtų galima mažinti kognityvinių šališkumų įtaką teisėjų sprendimų priėmimo procese.

Pagrindiniai žodžiai: kognityvinis šališkumas, teisė, psichologija, teismo sprendimas.

Annotation: The aim of the article is to examine the interaction between law and psychology, with particular emphasis on the main cognitive biases that influence judicial decision-making. The article provides a systematic analysis of the most common cognitive biases encountered in judicial practice, while also discussing the external and internal factors that contribute to the emergence and manifestation of these biases. Furthermore, the article reviews Lithuanian and foreign legal practice in this field and presents reasoned proposals for measures aimed at reducing the impact of cognitive biases on the judicial decision-making process.

Keywords: cognitive bias, law, psychology, judicial decisions.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiuolaikinėje teisės teorijoje ir praktikoje vis daugiau dėmesio skiriama ne tik formaliam teisės normų taikymui, bet ir psichologiniams veiksniams,

galintiems daryti įtaką teismo sprendimams. Ypač aktuali yra teisės ir psichologijos sąveika teisėjų veikloje, kur sprendimų nešališkumas, objektyvumas ir racionalumas laikomi esminėmis teisingumo vykdymo prielaidomis. Nors teisėjas įsivaizduojamas kaip nešališkas teisės taikytojas, psichologiniai tyrimai atskleidžia, kad net ir aukštos kvalifikacijos teisėjai neišvengia kognityvinių šališkumų. Ši problema aktuali tiek Lietuvos, tiek užsienio teisinei sistemai, nes visuomenės pasitikėjimas teismais tiesiogiai priklauso nuo sprendimų pagrįstumo ir teisėtumo, o kognityviniai šališkumai gali iškreipti sprendimų priėmimo procesą.

Šio darbo tikslas - išanalizuoti ir aptarti pagrindinius kognityvinius šališkumus, vidinius ir išorinius veiksnius lemiančius jų atsiradimą ir prevencijos galimybes Lietuvoje.

Darbo uždaviniai: 1) Išanalizuoti pagrindinius kognityvinius šališkumus, kurie veikia teisėjų priimamus sprendimus; 2) Išskirti pagrindinius vidinius ir išorinius veiksnius, lemiančius kognityvinių šališkumų atsiradimą; 3) Išanalizuoti Lietuvoje bei užsienyje taikomą praktiką, siekiant mažinti kognityvinių šališkumų įtaką bei pateikti pasiūlymus.

Tyrimo metodai: 1) Lingvistinis metodas naudotas atskleidžiant sąvokas, jas išaiškinant; 2) Analizės metodas pasitelktas nagrinėjant kognityvinių šališkumų teorines koncepcijas ir jų raišką teisėjų veikloje; 3) Sisteminiis metodas naudotas siekiant atskleisti ryšį tarp psichologinių veiksnių ir teisinių sprendimų priėmimo proceso. Lyginamasis metodas taikytas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių praktiką bei mokslinius tyrimus.

Svarbiausi šaltiniai: psichologijos mokslininkų darbai, analizuojantys kognityvinių šališkumų sampratą, rūšis bei teismų praktika, leidžianti įvertinti šių šališkumų reikšmę realiame teisinių sprendimų priėmimo procese.

1. Kognityvinių šališkumų samprata

1.1. Kognityviniai šališkumai ir sprendimų priėmimas

Ilgą laikotarpį buvo laikomasi tradicinio požiūrio, jog žmonės elgiasi kaip racionalūs subjektai, kurie priima greitus sprendimus, padedančius susidoroti tiek su kasdieniais iššūkiais, tiek su sudėtingesnėmis problemomis. 20 a. viduryje imta gilintis į žmogaus mąstymo ypatumus ir pastebėta, jog žmogus linkęs priimti sprendimus riboto racionalumo sąlygomis¹. „Riboto racionalumo“ teorijos pradininkas Herbert A. Simonas pastebėjo, jog žmogus turėdamas ribotus informacijos apdorojimo, laiko resursus, priimdamas sprendimus nemato visų galimų alternatyvų, todėl ieško tokio

¹ BLANCO, Fernando (2017). Cognitive Bias. *Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior* [interaktyvus]. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47829-6_1244-1.

sprendimo, kuris yra „pakankamai geras“ ir atitinka bent minimalius kriterijus². Nors autorius šią teoriją plėtojo ekonomikos mokslo srityje, ji suteikė pagrindą kognityvinei psichologijai, padedant geriau suprasti kas skatina žmones pasirinkti sprendimus, kurie yra praktiški ir pakankamai veiksmingi, nors ne visada patys geriausi.

Vėlesni mokslininkai Amos Tversky ir Daniel Kahneman įvėdė terminą „kognityvinis šališkumas.“ Pastebėjo, jog žmonės dažnai nėra linkę vadovautis formaliomis tikimybių skaičiavimo taisyklėmis ir sprendimus priima remdamiesi euristinėmis principais, kurie supaprastina, sutrumpina sprendimų priėmimo eigą, tačiau neretai veda prie kognityvinių šališkumų, tai yra nekokybiškų ir klaidingų išvalgų³. Mokslininkai išskiria nemažai kognityvinių šališkumų, kurie daro poveikį informacijos rinkimui, apdorojimui ir galutinio sprendimo priėmimui. Dažnai žmonės linkę vadovautis patvirtinimo šališkumu (confirming bias), tai polinkis suteikti pirmenybę informacijai, kuri atitinka išankstinius įsitikinimus ar vertybes, atmetant tai, kas yra prieštaringa. Šis kognityvinis šališkumas skatina žmones informaciją interpretuoti taip, kad ji atitiktų jau esamą suvokimą, iškreipiant realybę ir ignoruojant kitas alternatyvas. Kitas kognityvinis šališkumas, kurį mokslininkai išskiria yra inkaravimo efektas (anchoring effect). Šis šališkumas atsiranda tada, kai asmenys pernelyg pasikliauja pirmąja gauta informacija, o vėlesnė atrodo nereikšminga priimančiam sprendimus. Perdėto pasitikėjimo šališkumas (overconfidence bias) būdingas asmenims, kurie yra linkę perversinti savo žinių ar informacijos lygį, todėl sprendimus priima rizikuodami. Dar vienas kognityvinis šališkumas prieinamumo euristika (availability heuristic). Ši mąstymo klaida pasireiškia tuo, jog asmenys priimdami sprendimus remiasi lengvai prieinama informacija, ypač neseniai įvykusiais ar įsiminusiems įvykiams, o mažiau pastebima, tačiau nemažiau svarbią informaciją ignoruoja⁴.

1.2. Kognityviniai šališkumai teisėjo veikloje

Aptarus pagrindinius kognityvinius šališkumus ir jų poveikį žmogaus sprendimų priėmimui, tikslinga šią problematiką panagrinėti konkrečiame profesiniame kontekste. Viena iš profesinių sričių, kurioje sprendimų kokybė ir objektyvumas yra ypač svarbūs yra teisėjų veikla.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog teisėjas vykdydamas teisingumą, turi būti nešališkas, nepriklausomas ir remtis tik Konstitucija ir įsta-

² GUSTAVO, Baros (2010). Herbert A. Simon and the concept of rationality: Boundaries and procedures. *Brazilian Journal of Political Economy*, 3(30), 455-472.

³ KAHNEMAN, Daniel ir TVERSKY, Amos (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124-1131.

⁴ RAFFIDEWA, Tom (2025). Common Cognitive Biases and Their Impact on Decision-Making. *Journal of Psychology and Psychotherapy*, 15(1), 1-2 [interaktyvus]. <https://www.longdom.org/open-access/common-cognitive-biases-and-their-impact-on-decisionmaking.pdf>.

tymu. Jis privalo veikti taip, kad nebūtų pažeidžiami teisingumo principai. Teisėjas privalo nepasiduoti valdžios institucijų ar pareigūnų, visuomeninių organizacijų ar atskirų piliečių įtakai. Teisėjo elgesys turi būti nepriekaištingas. Tokie reikalavimai teisėjui yra būtini, nes jie padeda užtikrinti žmogaus teisę į teisminę gynybą. Šių reikalavimų laikymasis garantuoja deramą teisingumo vykdymą⁵. Tad teismo sprendimas dažnai suprantamas kaip nešališkas ir racionalumu grįstas procesas, kuriam negali daryti įtakos jokie išoriniai veiksniai. Tačiau net ir labai atsparus išorės įtakai teisėjai, gali būti veikiami vidinių, psichologinių veiksnių. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo teisėjas Benjaminas Cardozo rašė, jog giliai sąmonėje neišvengiamai slypi jėgos: simpatijos ir antipatijos, emocijų, įpročių ir įsitikinimų rinkinys, kuris teisme veikia žmogų, nesvarbu ar jis būtų ieškovas, atsakovas ar teisėjas⁶.

Anksčiau minėtas patvirtinimo šališkumas gali turėti įtakos teisėjams, kai šie vertina teismui pateiktus įrodymus. Teisėjai linkę teikti pirmenybę įrodymams, kurie patvirtina jų išankstines hipotezes⁷. Keletas tyrimų atskleidė patvirtinimo šališkumo įtaką baudžiamajame procese, jo poveikį sprendimų priėmimui teismo posėdžio metu. Nors teisėjai privalo objektyviai išklausti ir įvertinti teismui pateiktus įrodymus, įskaitant teismo ekspertų, pareigūnų, gynėjų ar kitų proceso dalyvių pateikiamą informaciją, visgi teisėjai vertina taip, kad ji patvirtintų jų išankstines nuostatas dėl kaltinamojo kaltės, kartu ignoruodami įrodymus, galinčius paneigti tokias prielaidas⁸. Inkaravimo efektas neretai daro įtaką teisėjų sprendimams civilinėse bylose dėl žalos atlyginimo, kuo didesnis ieškovo reikalavimas teisme, tuo didesnis priteistos žalos atlyginimas. Pastebima, kad nustatytos žalos ribos gali veikti kaip atskaitos taškas, tačiau nesumažinant priteisiamos žalos dydį, o priešingai, ją net padidinant.⁹ Perdėto pasitikėjimo savimi šališkumas lemia tai, kad teisėjai pervertina savo sprendimų teisingumą ir objektyvumą, nors formaliai yra apmokyti būti nešališki. Dėl ilgametės sėkmės, patirties ir autoriteto, teisėjai įgyja nepagrįstą pasitikėjimą savo sprendimais bei tvirtą įsitikinimą, kad jų sprendimai yra teisingi ir galutiniai¹⁰. Prieinamumo euristika pasireiškia tuo, jog teisėjai gali priimti sprendimus pagal tai, kaip tam ti-

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 109-3192.

⁶ CARDOZO, Benjamin (1921). *The Nature of the Judicial Process*. New Haven: Yale University Press.

⁷ PERR, Eyal ir GAMLIEL Eyal (2013). Heuristics and Biases in Judicial Decisions. *Court Review: The Journal of the American Judges Association*, (49), 114-118.

⁸ OLABOREDE, Adabola ir MEINTJES – VAN DER VALT, Lirieką (2021). Cognitive Bias Affecting Decision-Making in the Legal Process 41(4), 805-830 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.17159/obiter.v41i4.10489>.

⁹ ENGLISH, Brite (2006). Blind or Biased? Justitia's Susceptibility to Anchoring Effects in the Courtroom Based on Given Numerical Representations. *LAW & POLICY*, 28(4), 497-514 [intetaktyvus]. <https://www.hf.uni-koeln.de/data/dppsenglich/File/PDFsStudien/LawPol28.pdf>

¹⁰ TANG, Aaron (2023). *Supreme Hubris: How Overconfidence Is Destroying the Court — and How We Can Fix It*. Yale University Press.

kri įvykiai ar pavyzdžiai geba išlikti teisėjo atmintyje. Pastebėta, jog įrodymai, kurie parenti subjektyviu aiškinimu, o ne objektyviais moksliniais ar statistiniais duomenimis, sprendimą priimančiam teismui gali atrodyti įtikinamesni. Kai įrodymai yra konkretesni, ryškesni, labiau veikiantys emocijas ar kitaip išsiskiriantys, jie lengviau išlieka teisėjo atmintyje, todėl lemia ir galutinį jo sprendimą¹¹. Pavyzdžiui, liudytojų parodymai, kuriais detalizuojami nukentėjusiųjų patirti išgyvenimai ar traumos gali atrodyti teismui įtikinamesni. Emocingi, jautrūs nukentėjusių asmenų pasakojimai labiau išlieka teisėjo atmintyje nei detalios ekspertų analizės.

2. Kognityvinius šališkumus lemiantys vidiniai ir išoriniai veiksniai

Teisėjų sprendimų priėmimas, nors ir grindžiamas nešališkumo bei objektyvumo principais, gali būti veikiamas įvairių vidinių ir išorinių veiksnių. Jie gali sąveikauti tarpusavyje ir daryti įtaką teisėjo vertinimams bei sprendimams, dažnai nesąmoningai formuodami kognityvinį šališkumą. Vidiniai veiksniai susiję su asmeninėmis savybėmis, profesine patirtimi ir reakcija į darbo reikalavimus, o išoriniai dažnai su visuomenės, žiniasklaidos ir technologijų keliamu spaudimu.

2.1. Profesinis stresas

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme, darbinis stresas yra apibrėžiamas kaip darbuotojo reakcija į nepalankius darbo sąlygų, darbo reikalavimų, darbo organizavimo, darbo turinio, darbuotojų tarpusavio santykių ir (ar) santykių su darbdaviu ir (ar) trečiaisiais asmenimis psichosocialinius veiksnius¹². Vertinant tokio vidinio veiksnio atsiradimą, kuris gali lemti kognityvinį šališkumą yra pažymima, kad teisėjai patiria su darbu susijusio išsekimo dažniau nei bendra gyventojų populiacija. Šie streso komponentai yra didelė problema teisėjams ir teismams. Amerikoje atliktame tyrime yra nustatyta, kad daugiau nei 25 procentai teisėjų nurodo, kad praėjusiais metais dėl streso praleido 10 ar daugiau darbo dienų¹³. Be to, kai teisėjai toliau dirba nepaisydami didelio streso, jie rizikuoja atlikti darbą nekokybiškai, nes didelis stresas nepadaeda optimaliai atlikti darbo. Kai kurie teisėjai pripažįsta, kad stresas daro įtaką jų darbo

¹¹ OLABOREDE, Adabola ir MEINTJES – VAN DER VALT, Liriekė (2021). Cognitive Bias Affecting Decision-Making in the Legal Process 41(4), 805-830 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.17159/obiter.v41i4.10489>.

¹² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 24 d. įsakymas Nr. V-699/A1-241 „Dėl psichosocialinių profesinės rizikos veiksnių tyrimo metodinių nurodymų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2005, 105-3897.

¹³ EDWARDS, Charles P. ir kt. (2018). Judges and Stress: An Examination of Outcomes Predicted by the Model of Judicial Stress, *Bolch Judicial Institute Duke Law School*, 102(3) [interaktyvus]. <https://judicature.duke.edu/articles/an-examination-of-outcomes-predicted-by-the-model-of-judicial-stress/>.

našumui. Stresas gali paveikti teisėjų lūkesčius ir įsitikinimus apie save ir kitus, o padidėjęs teisėjų stresas yra susijęs su mažesniu darbo efektyvumu¹⁴.

Šiandieninėje teisinėje sistemoje teisėjų darbo krūvis nuolat didėja, o tai neišvengiamai didina profesinį stresą. Pavyzdžiui, Naujojo Pietų Velso apeliacinio teismo darbo krūvis nuo teismo įkūrimo 1966 m. padidėjo tris kartus, tačiau teismo teisėjų skaičius nuo jo įkūrimo nebuvo pasikeitęs. Nesibaigiantis bylų srautas, didėjantis darbo krūvis ir suvokimas, kad jo sumažinti neįmanoma, yra stresas, kurį jaučia daugelis teisėjų. Nesibaigiantis bylų srautas, didėjantis darbo krūvis ir suvokimas, kad jo sumažinti neįmanoma, yra stresas, kurį jaučia daugelis teisėjų. Tokiose aplinkybėse teisėjai, net ir nesąmoningai gali būti linkę priimti sprendimus greičiau, mažiau kritiškai vertindami bylos faktus tam, kad sutaupyti laiko. Toks spaudimas gali sudaryti palankesnes sąlygas kognityviniam šališkumui pasireikšti¹⁵.

2.2. Per didelis pasitikėjimas

Konstitucinės teisės profesorius Aaronas Tangas yra išanalizavęs, kaip per didelį pasitikėjimą veikia Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo teisėjus. Jis pastebi, kad sprenddami sudėtingas bylas teisėjai nuoširdžiai stengiasi suprasti, ko reikalauja teisė. Tačiau jie pernelyg pasitiki savimi dviem svarbiais aspektais. Pirma, jie mano pasirinkę vienintelį teisingą teisės aiškinimo būdą, nors iš tikrųjų egzistuoja keli skirtingi, bet vienodai pagrįsti teisės interpretavimo metodai. Antra, jie pervertina savo gebėjimą šį pasirinktą metodą teisingai pritaikyti konkrečiose bylose. Dėl tokio per didelio pasitikėjimo savimi teisėjai tampa jautrūs įvairioms mąstymo klaidoms. Viena svarbiausių iš jų yra motyvuotas, politinių pažiūrų veikiamas mąstymas, kai sprendimai nesąmoningai krypta link asmeniškai ar politiškai palankių išvadų¹⁶.

Toks vidinis veiksnys, yra glaudžiai susijęs su žmogaus savivoka ir profesine tapatybe. Teisėjai, turintys aukštą pasitikėjimo lygį, gali jaustis labiau nepriklausomi, ryžtingi ir viršesni nei išorinis spaudimas. Tai iš vienos pusės padeda užtikrinti sprendimų stabilumą ir autoritetą, tačiau iš kitos, gali juos „įkalinti“ vidiniame „tiesos burbulė“, kuriame kritinis savęs vertinimas tampa silpnesnis. Todėl teisėjams, įgijus profesinį autoritetą, kylantį iš ilgametės patirties, kartu gali stiprėti ir pernelyg didelis pasitikėjimas savimi. Tokia būseną sudaro prielaidas kognityviniams šališku-

¹⁴ MILLER, Monica; MCDERMOTT, Christine; EDWARDS, Charles ir kt. (2022). The Relationship between Workplace Incivility and Well-Being in Administrative Court Judges. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 50(3), 416-426 [interaktyvus]. <https://jaapl.org/content/jaapl/50/3/416.full.pdf>.

¹⁵ KIRBY, Michael (1995). Judicial stress. *Australian Bar Review*, 13, 101-115 [interaktyvus]. <https://judicialcollege.vic.edu.au/resources/judicial-stress-unmentionable-topic>.

¹⁶ PRENTICE, Robert (2023). Supremely (over)confident. *Ethics unwrapped* [interaktyvus]. <https://ethicsunwrapped.utexas.edu/supremely-overconfident>.

mams atsirasti: nesąmoningai tampa sunkiau pripažinti savo klaidas, kritiškai vertinti išsakytas pastabas ar skirti pakankamai dėmesio bylos aplinkybėms ir faktams, galintiems pakeisti sprendimo eigą. Taigi patirtimi pagrįstas pasitikėjimas savimi, jei nėra subalansuotas refleksija, gali iškreipti teisėjo objektyvumą ir lemti sistemingus sprendimų netikslumus¹⁷.

2.3. Žiniasklaida

Nuolatinė žiniasklaidos įtaka nenugalimai paveikia ir teisėjų darbą. Asmens saviraiškos laisvė yra saugoma ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje¹⁸. EŽTT praktikoje pabrėžiama, kad Konvencijos 10 straipsnis yra vienas fundamentaliausių demokratinės visuomenės principų ir viena iš pagrindinių šios visuomenės vystymosi bei kiekvieno individo klestėjimo sąlygų. EŽTT praktikoje ne kartą pasisakyta apie galimybę kritikuoti teismų sistemos veiklą, tačiau kartu nustatytos tokios kritikos ribos ir suformuluoti tam tikri kriterijai, kuriais turi būti remiamasi sprendžiant, ar nebuvo peržengtos saviraiškos laisvės ribos: yra vertinama, ar buvo konstatuoti tam tikri faktai ar išreikšta nuomonė, ar nuomonė pagrįsta faktais, ar pasakyti teiginiai prilygsta kritikai ar įžeidimui, koks teiginių turinys ir kokiame kontekste jie pasakyti, kokia jų išraiška, ar kritika nukreipta į teisėjo asmenį ar į jo profesinę veiklą, ar visuomenėje tokiu klausimu vyko diskusija ir kitos aplinkybės¹⁹.

EŽTT Didžioji kolegija 2015 m. balandžio 23 d. sprendime byloje *Morice prieš Prancūziją* dar kartą pabrėžė, kad teisminės sistemos, kuri itin svarbi kiekvienai demokratinei visuomenei, funkcionavimas yra viešojo intereso dalis. Šiame kontekste turi būti atsižvelgiama į teisminės valdžios specifinį vaidmenį, todėl teismams, kurie yra teisingumo garantas, būtinas visuomenės pasitikėjimas teismais. Todėl toks pasitikėjimas turi būti saugomas, ypač tais atvejais, kai teismai yra nepagrįstai puolami, o teisėjai, kurie yra kritikuojami, negali atsakyti į tokią kritiką dėl jų profesijai keliamo diskretiškumo reikalavimo. Kita vertus, EŽTT nedraudžia pagrįstos kritikos konkretaus teisėjo atžvilgiu, tačiau turi būti laikomasi tokiai kritikai reikšti leidžiamų ribų²⁰. Tarp žiniasklaidos ir visuomenės egzistuoja aiškus tarpusavio ryšys. Tuo pat metu teisminė valdžia savo legitimumą turi grįžti, be kita ko, ir visuomenės palaikymu, kuris veikia kaip apsauga nuo galimo politikų spaudimo ar atsakomųjų veiksmų²¹.

¹⁷ OLABOREDE, Adebola ir MEINTJES-VAN DER WALT, Liriekė (2020). Cognitive bias affecting decision-making in the legal process. *Orbiter*, 40(4), 806-830 [interaktyvus]. <https://journals.co.za/doi/pdf/10.10520/ejc-obiter-v41-n4-a7>.

¹⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 2000, 96-3016.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-235-1214/2024.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024m. spalio 31d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-235-1214/2024.

²¹ HANYCH, Monika; SMEKAL, Hubert ir BENÁK, Jaroslav (2023). The Influence of Public Opinion and Media on Judicial Decision-Making. *International Journal for Court Administration*, 14(3), 1-19 [interaktyvus]. https://mural.maynoothuniversity.ie/id/eprint/17925/1/HS_the%20influence.pdf.

Tačiau galimos ir situacijos, kai teisėjo pasisakymai veikia neigiamai. Byloje Lavents prieš Latviją EŽTT vertino situaciją, kai bylą nagrinėjusi teisėja viešai komentavo dar nebaigtą baudžiamąją bylą. Ji nurodė dar nežinanti, ar pareiškėjas bus nuteistas, ar išteisintas iš dalies, tačiau nepaminėjo visiško išteisinimo galimybių. EŽTT vertinimu, tai rodė, kad teisėja jau buvo įsitikinusi pareiškėjo kalte bent dėl dalies kaltinimų. Be to, teisėja stebėjosi, kodėl kaltinamieji nepripažįsta kaltės, ir iš esmės siūlė jiems įrodyti savo nekaltumą. EŽTT konstatavo teisės į nešališką teismą ir nekaltumo prezumpcijos pažeidimus²².

2.4. Dirbtinis intelektas

Teismų skaitmeninimo procesas prasidėjo trečiosios pramonės revoliucijos pabaigoje. Šiandien informacinių technologijų revoliucija suteikia išskirtinę galimybę paversti teismų sistemą itin greitą, efektyvią ir aukštos kokybės paslaugų visumą, prieinama visiems piliečiams ir gyventojams²³.

Nors generatyvinis dirbtinis intelektas (GenDI) teisei sistemai teikia vilčių, jo taikymas teismo posėdžių salėje kelia rimtų etinių ir teisinių susirūpinimų. Šie klausimai atkartoja problemas, kurios jau buvo nagrinėtos dirbtinio intelekto valdymo (angl. AI governance) tyrimuose, ypač prognozavimo modelių kontekste, tokias kaip skaidrumo stoka, teisingumas, šališkumas, atskaitomybė ir duomenų apsauga. Tačiau generatyvinis dirbtinis intelektas sukuria ir naujų rizikų, pavyzdžiui, klaidinančios ar visiškai išgalvotos informacijos generavimą („haliucinacijas“) – reiškinį, kai DI modeliai pateikia faktiškai neteisingus ar visiškai išgalvotus atsakymus, kurie vis dėlto atrodo įtikinami²⁴. Pavyzdžiui, 2023 metais Niujorko advokatai susidūrė su teisinėmis pasekmėmis, kai pateikė procesinį dokumentą, kuriame buvo remiamasi išgalvotais teismų praktikos precedenta, sugeneruotais naudojant „ChatGPT“. Teismas tokį elgesį pripažino nesąžiningu, laikydamas jį sąmoningu vengimu patikrinti informaciją bei melagingų ir klaidinančių pareiškimų pateikimu teismui²⁵. Nors šiame atvejuje teismas pastebėjo trūkumą ir nustatė, kad pateiktos bylos neegzistuoja, pats pavyzdys rodo platesnę riziką: DI sugeneruotas tekstas gali atrodyti pakankamai įtikinamas, kad patektų į procesinius dokumentus. Teismas pabrėžė, kad DI priemonių naudo-

²² *Lavents prieš Latviją* [EŽTT], Nr. 58442/00, [2002-11-28]. ECLI:CE:ECHR:2002-1128JUD005844200.

²³ OGONJO A., Florence (2021). *AI in the Judicial System: Possible Uses and Ethical Considerations*, Centre for Intellectual Property and Information Technology Law [interaktyvus]. <https://cipit.strathmore.edu/ai-in-the-judicial-system-possible-uses-and-ethical-considerations/>.

²⁴ URIEL SOCOL de la OSA, David ir REMOLINA, Nydia (2024). Artificial intelligence at the bench: Legal and ethical challenges of informing - or misinforming - judicial decision-making through generative AI, *Data & Policy* [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/dap.2024.53>.

²⁵ MUNIR, Bakht (2025). Hallucinations in Legal Practice: A Comparative Case Law Analysis, *International Journal of Law, Ethics, and Technology* [interaktyvus]. <https://ssrn.com/abstract=5265375>.

Jimas savaime nėra netinkamas, tačiau teisininkai turi atlikti „vartininko“ funkciją ir užtikrinti teismui pateikiamų dokumentų tikslumą. Dėl to, kyla grėsmė teisėjų nepriklausomumui, pavyzdžiui, tais atvejais, kai pasikliaujama DI rekomendacijomis, galinčiomis paveikti savarankišką teisėjo sprendimų priėmimą²⁶.

ESTT Dirbtinio intelekto etikos chartijoje nurodoma, kad DI naudojimas vykdant teismines funkcijas kelia tokias rizikas kaip šališkumas, diskriminacija, paaiškinamumo trūkumas ir pernelyg didelis pasitikėjimas technologijomis, vadinamas „automatizavimo šališkumu“. Chartijoje taip pat pabrėžiama, kad teisėjai ir generaliniai advokatai turi išlaikyti visišką teisminių procedūrų kontrolę, o DI sistemoms neturi būti patikėta atsakomybė už sprendimų priėmimą. Todėl DI gali didinti kognityvinio šališkumo riziką, jei teisėjas nekritiškai pasikliauja technologijos pateiktu rezultatu²⁷.

Pasiklojimas generatyvinio dirbtinio intelekto sistemomis priimančiais teisinius sprendimus, gali sumažinti žmogaus argumentuotą įsikišimą į teisinį procesą, taip potencialiai mažinant teisingumo vykdymo skaidrumą ir sukeliant galimą teisingumo, sprendimų kokybės bei pasitikėjimo teismų sistema sumažėjimą²⁸, kas sudaro sąlygas kognityviniam šališkumui atsirasti.

3. Kognityvinių šališkumų prevencija

3.1. Užsienio valstybių patirtis mažinant teisėjų kognityvinius šališkumus

Literatūroje apie teisėjų sprendimų priėmimą dažnai nurodoma, kad mokymai gali būti veiksminga priemonė kovoti su kognityviniu šališkumu. Mokymai gali būti skirti tiek kognityvinių šališkumų atpažinimui bei jų įveikimui. Tokie mokymai yra siūlomi teisėjams Australijoje ir kitose šalyse kaip dalis nuolatinio profesinio tobulėjimo. Tyrimai rodo, kad vien tik šališkumo suvokimas nepakanka jo įveikimui, tačiau žmonės gali sumažinti kai kuriuos kognityvinius šališkumus, jei yra motyvuoti tai daryti²⁹. Akcentuojama, kad teisėjo veikloje sąmoningumo didinimas yra svarbus pir-

²⁶ URIEL SOCOL de la OSA, David ir REMOLINA, Nydia (2024). Artificial intelligence at the bench: Legal and ethical challenges of informing - or misinforming - judicial decision-making through generative AI, *Data & Policy* [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/dap.2024.53>.

²⁷ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *Dirbtinio intelekto etikos chartija*, priimta 2026 m. sausio 26 d. [interaktyvus]. https://curia.europa.eu/site/upload/docs/application/pdf/2026-03/ethics_charter_ai_-_lt.pdf.

²⁸ URIEL SOCOL de la OSA, David ir REMOLINA, Nydia (2024). Artificial intelligence at the bench: Legal and ethical challenges of informing - or misinforming - judicial decision-making through generative AI, *Data & Policy* [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/dap.2024.53>.

²⁹ Australian Law Reform Commission, (n.d.). Cognitive and Social Biases in Judicial Decision-Making (Background Paper J16) [interaktyvus]. <https://www.alrc.gov.au/wp-content/uploads/2021/04/J16-Cognitive-Biases-in-Judicial-Decision-Making.pdf>.

masis žingsnis, tačiau jis turi būti derinamas su motyvacija „įveikti šališkumo įprotį“ ir praktiniais mokymais, kaip su šališkumais kovoti. Mokymai rekomenduojami jau karjeros pradžioje, pavyzdžiui, teisėjo orientacijos metu, kai žmogus yra labiau atviras naujoms idėjoms³⁰.

Australijos Federalinis Teismas išleido rekomendacijų gidą, kuris yra skirtas teisėjams. Jame pabrėžiama, kad specifinių gairių kūrimas yra būtinas, pavyzdžiui, jauniems byloms, siekiant padėti teisėjams valdyti situacijas, kuriose nesąmoningas šališkumas labiau gali paveikti sprendimų rezultatus. Tokios bylos dažnai susijusios su marginalizuotomis, didesnę atskirti patiriančiomis grupėmis arba klausimais, keliančiais didesnę susirūpinimą dėl teisingumo ir nešališkumo³¹. Viena iš priemonių yra nustatyti aiškius protokolus, skirtus identifikuoti ir dirbti su bylomis, kuriose šališkumo rizika yra didelė. Kai kuriose jurisdikcijose svarstomas „šviesoforo sistemos“ naudojimas, vertinant šališkumo riziką ir būtinybę teisėjui pasitraukti iš bylos, kur bylos kategorizuojamos taip: „žalia“ (nereikalaujama pasitraukti), „oranžinė“ (galimas pasitraukimas) ir „raudona“ (automatinis pasitraukimas)³².

Ši sistema siekia aiškiau apibrėžti, kada gali kilti teisėjo šališkumo rizika, suskirstant situacijas pagal jų pavojingumą. Ji remiasi teisine praktika, visuomenės lūkesčiais ir psichologiniais tyrimais apie šališkumą. Toks požiūris gali padėti užtikrinti didesnę teisingumą ir nuoseklumą teismų sprendimuose, taip pat sustiprinti visuomenės patikėjimą teisine sistema³³.

3.2. Taikoma praktika ir galimybės Lietuvoje

Siekiant užtikrinti teisėjų nuolatinį, kryptingą ir kokybišką kvalifikacijos kėlimą Lietuvoje teisėjams organizuojami atitinkami mokymai. Nors didžioji dalis mokymų yra skirti gilinti ir tobulinti būtent teisėjų profesinės srities žinias, tačiau vertinant pastaruosius kelerius metus galima pastebėti, jog Lietuvoje į metines mokymų programas įtraukiamos bent dvi su psichologiniu atsparumu susijusios programos. Štai keli 2021-2025 m. programose buvo numatyti mokymai „Atsparumas teisėjo darbe: kaip pasiekti balansą tarp darbo ir poilsio“, „Emocinės įtampos valdymas neapibrėžtumo sąlygomis“, „Streso valdymas ir atsparumo stiprinimas teismuose: kaip atlaikyti iššūkius ir suvaldyti įtampą?“, „Psichologinio atsparumo didinimas“, kuriuose nagrinėjami

³⁰ Australian Law Reform Commission, (n.d.) .Cognitive and Social Biases in Judicial Decision-Making (Background Paper JI6) [interaktyvus]. <https://www.alrc.gov.au/wp-content/uploads/2021/04/JI6-Cognitive-Biases-in-Judicial-Decision-Making.pdf>.

³¹ Federal Court of Australia, *Judicial Officers' Guide to Unconscious Bias* [interaktyvus]. https://www.fedcourt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/575276/Judicial-Officers-Guide-to-Unconscious-Bias.pdf.

³² Federal Court of Australia, *Judicial Officers' Guide to Unconscious Bias* [interaktyvus]. https://www.fedcourt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/575276/Judicial-Officers-Guide-to-Unconscious-Bias.pdf.

³³ Federal Court of Australia, *Judicial Officers' Guide to Unconscious Bias* [interaktyvus]. https://www.fedcourt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/575276/Judicial-Officers-Guide-to-Unconscious-Bias.pdf.

streso valdymo, energijos balanso, perdegimo prevencijos ir adaptacijos prie pokyčių klausimai³⁴. Atsižvelgiant į tai, kad stresas veikia sprendimų priėmimo kokybę ir didina kognityvinio šališkumo riziką, teisėjų mokymo programose vis dažniau akcentuojami streso valdymo, emocinės gėrovės ir psichologinio atsparumo ugdymo įgūdžiai. Tokios programos gali būti vertinamos kaip prevencinės priemonės, netiesiogiai prisidedančios prie kognityvinio šališkumo mažinimo teisėjų sprendimų priėmimo.

Vis dėlto, kaip jau ir buvo minėta, kognityvinio šališkumo atsiradimą lemia ne tik vidiniai, bet ir išoriniai informaciniai bei technologiniai dirgikliai. Prie tokių veiksmų priskirtina žiniasklaidos daroma įtaka ir vis plačiau teismų veikloje aptariamas dirbtinio intelekto taikymas. Analizuojant teisėjų kvalifikacijos kėlimo programas, pažymėtina, kad vieninteliai mokymai, susiję su žiniasklaida, buvo 2022 m. organizuotas seminaras „Bendravimas su žiniasklaida“. Šio seminaro turinys buvo orientuotas į teisėjo viešosios komunikacijos gebėjimų ugdymą, pozityvų ir aiškų teismų veiklos pristatymą, viešąsias kalbas, interviu technikas bei pasirengimą spaudos konferencijoms³⁵. Minėti mokymai gali būti skirti vaidmeniui viešojoje erdvėje stiprinti, tačiau ne kaip priemonė, rengianti teisėjus atpažinti ir valdyti žiniasklaidos daromą netiesioginį poveikį jų sprendimų priėmimo procese. Tai leidžia daryti išvadą, kad teisėjų pasirengimas atsparumui žiniasklaidos poveikiui kognityvinio šališkumo aspektu yra gan ribotas. Tad siekiant stiprinti teisėjų atsparumą žiniasklaidos daromam poveikiui, galėtų būti svarstoma galimybė į teisėjų kvalifikacijos kėlimo programas įtraukti specializuotus mokymus, orientuotus ne į viešąją komunikaciją, bet į žiniasklaidos poveikio sprendimų priėmimo procesui analizę. Tokie mokymuose galėtų būti nagrinėjama, kaip žiniasklaidos formuojama nuomonė, rezonansinės bylos ar visuomenės reakcijos gali didinti kognityvinio šališkumo riziką.

Didėjanti dirbtinio intelekto įtaka skatina ir teisėjus mokyti atsparumo šiam patogiam, tačiau dar ne visiškai patikimam įrankiui. Europos šalys vis sparčiau ima diegti teisėjams ir teismų darbuotojams skirtas mokymų programas, susijusias su dirbtinio intelekto temomis³⁶. Lietuva taip pat neatsilieka, štai 2025 m. teisėjų mokymo programoje buvo numatyti 8 akademinių valandų mokymai „Dirbtinis intelektas. Asmens duomenų apsauga“, kurių metu aptartos dirbtinio intelekto panaudojimo galimybės bei ESTT praktikos aktualijos³⁷. Pastebima, kad aktualumui didėjant, mokymų bei praktinių įgūdžių lavinimui skirtų programų gausai atsirandant, visgi susiduriama su tam tikrai iššūkiais. Kadangi mokymai yra savanoriški, ne visi teisėjai rodo susidomėjimą šia tema, pastebima, jog tokio pobūdžio mokymų prieinamumas priklauso ir nuo geografinės vietovės, o tai lemia, jog jie pasiekiami labiau didmiesčio

³⁴ Lietuvos teismai (2021–2025) teisėjų mokymo programos.

³⁵ Lietuvos teismai (2022) teisėjų mokymo programa.

³⁶ LIMANTĖ, Agnė; ŠUKYTĖ, Monika ir GAUBIENĖ, Neringa (2025). *Dirbtinis intelektas teismuose: teorija, praktika ir teisinis reguliavimas*. Monografija. Vilnius: LSMC Teisės institutas.

³⁷ Lietuvos teismai (2025). 2025 metų teisėjų mokymo programos.

teisėjams. Nemaža problema, jog mokymai labiau bendro pobūdžio ir nėra pakankamai struktūrizuoti, pritaikyti teisminės veiklos poreikiams³⁸. Taigi, nors dirbtinio intelekto mokymai Lietuvoje yra aktualūs ir reikalingi, jų turinys ir prieinamumas kol kas nėra pakankami siekiant užtikrinti visapusišką teisėjų pasirengimą atsakingai ir kritiškai taikyti ši įrankį teisėjo veikloje.

Išvados

1. Sprendimų priėmimas neišvengiamai vyksta riboto racionalumo sąlygomis, kai informacijos ar laiko stoka lemia ribotą mąstymą. Nors teisėjo veikla grindžiama nešališkumo ir objektyvumo principais, moksliniai tyrimai rodo, kad ir teisėjų sprendimai gali būti paveikti tokių kognityvinių šališkumų, kaip patvirtinimo šališkumas, inkaravimo efektas, perdėtas pasitikėjimas savimi ir prieinamumo euristika.
2. Teisėjų kognityvinių šališkumų atsiradimą lemia kompleksinė vidinių ir išorinių veiksnių sąveika. Profesinis stresas gali silpninti kritinį mąstymą ir skatinti supaprastintus sprendimus, o pernelyg didelis pasitikėjimas savimi sumažina savi-refleksiją ir atvirumą alternatyviems vertinimams. Išoriniai veiksniai, tokie kaip žiniasklaidos spaudimas ir visuomenės nuomonė, gali daryti netiesioginę įtaką teisėjų sprendimams, o sparčiai diegiamos dirbtinio intelekto technologijos kelia naujų rizikų, susijusių su skaidrumu, šališkumu ir teisėjo nepriklausomumu.
3. Kognityvinių šališkumų prevencija teisėjų veikloje vis dažniau tampa mokslinių tyrimų ir praktinių diskusijų objektu. Užsienio valstybių patirtis, ypač Australijoje, rodo, jog mokymai, specializuotos gairės ir struktūrizuoti protokolai gali būti veiksmingos priemonės siekiant mažinti nesąmoningo šališkumo riziką, ypač jautriose bylose. Tačiau pabrėžtina, kad dauguma šių priemonių išlieka rekomendacinio pobūdžio, o jų realus taikymas praktikoje ir poveikis sprendimų priėmimui ne visuomet yra aiškiai įvertinamas.
4. Lietuvoje egzistuoja tam tikros prielaidos teisėjų psichologinio atsparumo stiprinimui, tačiau šiuo metu taikomos priemonės tik iš dalies apima kognityvinio šališkumo problematiką. Teisėjų pasirengimas atsparumui žiniasklaidos daromam poveikiui sprendimų priėmimo procese yra menkai išplėtotas, o mokymai šia tema daugiausia orientuoti į viešąją komunikaciją, o ne į kognityvinio šališkumo rizikų analizę. Be to, nors dirbtinio intelekto tematikai skiriama vis daugiau dėmesio, mokymai dažnai yra bendro pobūdžio, savanoriški ir nepakankamai pritaikyti praktiniams teisėjo veiklos poreikiams.

³⁸ LIMANTĖ, Agnė; ŠUKYTĖ, Monika ir GAUBIENĖ, Neringa (2025). *Dirbtinis intelektas teismuose: teorija, praktika ir teisinis reguliavimas*. Monografija. Vilnius: LSMC Teisės institutas.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai

- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). Valstybės žinios, 2000, 96-3016.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas. Valstybės žinios, 109-3192.
- Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 24 d. įsakymas Nr. V-699/A1-241 „Dėl psichosocialinių profesinės rizikos veiksnių tyrimo metodinių nurodymų patvirtinimo”. Valstybės žinios, 2005, 105-3897.

Specialioji literatūra

- BLANCO, Fernando (2017). Cognitive Bias. Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior [interaktyvus]. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47829-6_1244-1.
- CARDOZO, Benjamin (1921). The Nature of the Judicial Process. New Haven: Yale University Press.
- EDWARDS, Charles P. ir kt. (2018). Judges and Stress: An Examination of Outcomes Predicted by the Model of Judicial Stress, Bolch Judicial Institute Duke Law School, 102(3), [interaktyvus]. <https://judicature.duke.edu/articles/an-examination-of-outcomes-predicted-by-the-model-of-judicial-stress/>.
- ENGLISCH, Brite (2006). Blind or Biased? Justitia's Susceptibility to Anchoring Effects in the Courtroom Based on Given Numerical Representations. LAW & POLICY, 28(4), 497-514 [interaktyvus]. <https://www.hf.uni-koeln.de/data/dppsenglich/File/PDFSStudien/LawPol28.pdf>
- GUSTAVO, Baros (2010). Herbert A. Simon and the concept of rationality: Boundaries and procedures. Brazilian Journal of Political Economy, 3(30), 455-472.
- KAHNEMAN, Daniel ir TVERSKY, Amos (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and Biases. Science, 185(4157), 1124-1131.
- KIRBY, Michael (1995). Judicial stress. Australian Bar Review, 13, 101-115 [interaktyvus]. <https://judicialcollege.vic.edu.au/resources/judicial-stress-unmentionable-topic>.
- LIMANTĖ, Agnė; ŠUKYTĖ, Monika ir GAUBIENĖ, Neringa (2025). Dirbtinis intelektas teismuose: teorija, praktika ir teisinis reguliavimas. Monografija. Vilnius: LSMC Teisės institutas.
- MILLER, Monica; MCDERMOTT, Christine; EDWARDS, Charles ir kt. (2022). The Relationship between Workplace Incivility and Well-Being in Administrative Court Judges. The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, 50(3), 416-426 [interaktyvus]. <https://jaapl.org/content/jaapl/50/3/416.full.pdf>.
- MUNIR, Bakht (2025). Hallucinations in Legal Practice: A Comparative Case Law Analysis, International Journal of Law, Ethics, and Technology, [interaktyvus]. <https://ssrn.com/abstract=5265375.c>
- OLABOREDE, Adabola ir MEINTJES – VAN DER VALT, Liriekė (2021). Cognitive Bias Affecting Decision-Making in the Legal Process 41(4), 805-830 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.17159/obiter.v41i4.10489>.

- OGONJO A. , Florence (2021). AI in the Judicial System: Possible Uses and Ethical Considerations, Centre for Intellectual Property and Information Technology Law, [interaktyvus]. <https://cipit.strathmore.edu/ai-in-the-judicial-system-possible-uses-and-ethical-considerations/>.
- PERR, Eyal ir GAMLIEL Eyal (2013). Heuristics and Biases in Judicial Decisions. Court Review: The Journal of the American Judges Association, (49), 114-118.
- PRENTICE, Robert (2023). Supremely (over)confident. Ethics unwrapped, [interaktyvus]. <https://ethicsunwrapped.utexas.edu/supremely-overconfident>.
- RAFFIDEWA, Tom (2025). Common Cognitive Biases and Their Impact on Decision-Making. Journal of Psychology and Psychotherapy, 15(1), 1-2 [interaktyvus]. <https://www.longdom.org/open-access/common-cognitive-biases-and-their-impact-on-decisionmaking.pdf>.
- TANG, Aaron (2023). Supreme Hubris: How Overconfidence Is Destroying the Court — and How We Can Fix It. Yale University Press.
- URIEL SOCOL de la OSA, David ir REMOLINA, Nydia (2024). Artificial intelligence at the bench: Legal and ethical challenges of informing - or misinforming - judicial decision-making through generative AI, Data & Policy, [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/dap.2024.53>.

Teismų praktika

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024m. spalio 31d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-235-1214/2024.
- Lavents prieš Latviju [EŽTT], Nr. 58442/00, [2002-11-28]. ECLI:CE:ECHR:2002:-1128JUD005844200.

Kiti šaltiniai

- Australian Law Reform Commission, (n.d.) .Cognitive and Social Biases in Judicial Decision-Making (Background Paper JI6) [interaktyvus]. <https://www.alrc.gov.au/wp-content/uploads/2021/04/JI6-Cognitive-Biases-in-Judicial-Decision-Making.pdf>.
- Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Dirbtinio intelekto etikos chartija, priimta 2026 m. sausio 26 d. [interaktyvus]. https://curia.europa.eu/site/upload/docs/application/pdf/2026-03/ethics_charter_ai_lt.pdf.
- Federal Court of Australia, Judicial Officers' Guide to Unconscious Bias, [interaktyvus]. https://www.fedcourt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/575276/Judicial-Officers-Guide-to-Unconscious-Bias.pdf.
- Lietuvos teismai. (2021). 2021 metų teisėjų mokymo programos. <https://www.teismai.lt/lt/teismams/mokymas/teiseju-mokymas/227>.
- Lietuvos teismai. (2022). 2022 metų teisėjų mokymo programos. <https://www.teismai.lt/lt/teismams/mokymas/teiseju-mokymas/227>.
- Lietuvos teismai. (2023). 2023 metų teisėjų mokymo programos. <https://www.teismai.lt/lt/teismams/mokymas/teiseju-mokymas/227>.
- Lietuvos teismai. (2024). 2024 metų teisėjų mokymo programos. <https://www.teismai.lt/lt/teismams/mokymas/teiseju-mokymas/227>.
- Lietuvos teismai. (2025). 2025 metų teisėjų mokymo programos. <https://www.teismai.lt/lt/teismams/mokymas/teiseju-mokymas/227>.

Psichologijos ir teisės sankirta: kaip teisėjų kognityviniai šališkumai veikia sprendimus?

SANTRAUKA

Darbe nagrinėjama teisės ir psichologijos sankirta, analizuojant kaip teisėjų kognityviniai šališkumai veikia sprendimų priėmimą. Aptariami pagrindiniai kognityviniai šališkumai: patvirtinimo šališkumas, inkaravimo efektas, perdėtas pasitikėjimas ir prieinamumo euristika, bei jų poveikis teismo proceso eigai, įrodymų vertinimui ir galutiniam sprendimui. Analizuojami vidiniai veiksniai, tokie kaip profesinis stresas ir per didelis pasitikėjimas savimi, bei išoriniai veiksniai, įskaitant žiniasklaidą ir dirbtinio intelekto naudojimą, kurie gali nesąmoningai formuoti teisėjo kognityvinį šališkumą. Darbe aptariama užsienio valstybių patirtis kognityvinių šališkumų mažinimo srityje, įskaitant mokymus, gairių taikymą ir specializuotas procedūras jautrioms byloms. Taip pat analizuojama Lietuvos praktika, akcentuojant teisėjų kvalifikacijos kėlimo programas, streso valdymą ir psichologinio atsparumo didinimą. Darbe akcentuojama, kad kognityvinių šališkumų prevencija yra būtina siekiant užtikrinti objektyvų, teisingą ir visuomenės pasitikėjimu grįstą teismų sprendimų priėmimą.

The intersection of psychology and law: how cognitive biases influence judges' decisions?

SUMMARY

The paper examines the intersection of law and psychology by analysing how judges' cognitive biases influence judicial decision-making. It discusses key cognitive biases, including confirmation bias, the anchoring effect, overconfidence, and the availability heuristic, and their impact on court proceedings, the evaluation of evidence, and final judicial decisions. The analysis addresses internal factors such as professional stress and excessive self-confidence, as well as external factors, including media influence and the use of artificial intelligence, which may unconsciously shape judicial cognitive bias. The paper also explores the experience of foreign jurisdictions in reducing cognitive biases, including the use of training programmes, guidelines, and specialised procedures for sensitive cases. In addition, Lithuanian practice is examined, with particular emphasis on judicial professional development programmes, stress management, and the enhancement of psychological resilience. The paper emphasises that the prevention of cognitive biases is essential to ensuring objective, fair, and publicly trusted judicial decision-making.